

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

Biudžetinė įstaiga, Gedimino pr. 3, 01103 Vilnius, tel. (+370) 670 32435, el. p. info@lmt.lt

Duomenys kaupiami ir saugomi Juridinių asmenų registre, kodas 188716281

LR Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai
Lietuvos socialinių mokslų centrui

2024-02- Nr.
Į 2023-11-30 Nr. 2R-42

DĖL LIETUVOS SOCIALINIŲ MOKSLŲ CENTRO ILGALAIKĖS INSTITUCINĖS MOKSLINIŲ TYRIMŲ IR EKSPERIMENTINĖS PLĖTROS PROGRAMOS PATIKSLINTOS TARPINĖS ATASKAITOS VERTINIMO

Lietuvos mokslo taryba (toliau – Taryba), vadovaudamasi Ilgalaikių institucinių mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros programų inicijavimo, tvirtinimo, vykdymo ir vertinimo tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. sausio 31 d. įsakymu Nr. V-153 „Dėl ilgalaikių institucinių mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros programų inicijavimo, tvirtinimo, vykdymo ir vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2020 m. spalio 6 d. įsakymo Nr. V-1510 redakcija), 25.1 punktu ir atsižvelgdama į Tarybos Humanitarinių ir socialinių mokslų ekspertų komiteto siūlymą (2024 m. vasario 12 d. posėdžio protokolas Nr. HSM–P–3 10), teikia išvadą LR švietimo, mokslo ir sporto ministerijai ir valstybiniam mokslinių tyrimų institutui Lietuvos socialinių mokslų centrui (toliau – LSMC) siūlydama tęsti LSMC vykdomą ilgalaikę institucinę mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros 2021-2025 metų programą „Asmens teisių įgyvendinimo iššūkiai modernioje visuomenėje: naujų ir besikeičiančių teisių dilemos“ (žr. Priedas).

Papildomai pažymime, kad Taryba rekomenduoja programos vykdytojams parengti šeimos teisės tyrimų tematikos mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros darbų bei sustiprinti žmogaus (asmens) teisių raidos tyrimų kryptį (ypač dirbtinio intelekto tematikos aspektu) ir jos rezultatų sklaidą.

PRIDEDAMA. Ekspertinė išvada, 8 lapai.

Pirmininkas

Gintaras Valinčius

Edita Bagdonaitė, tel. (+370) 604 76851, el.p. edita.bagdonait@lmt.lt

Lietuvos socialinių mokslų centro pateiktos Ilgalaikės institucinės mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros programos „Asmens teisių įgyvendinimo iššūkiai modernioje visuomenėje: naujų ir besikeičiančių teisių dilemos“

Patikslintos tarpinės ataskaitos ekspertinis vertinimas

2024 m sausio 26 d.

Bendrieji pastebėjimai

Ilgalaikės institucinės mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros programos „Asmens teisių įgyvendinimo iššūkiai modernioje visuomenėje: naujų ir besikeičiančių teisių dilemos“ (toliau – Programa) vykdytojų pateikta patikslinta tarpinė ataskaita yra didelės apimties - 70 puslapių, pakankamai detali, joje informacija pateikiama susistemintai, logiškai ir nuosekliai. Pastebėtina, kad bendrai vertinant papildytą ataskaitą, ji gerokai patobulėjusi palyginus su pirminiu variantu tiek forma, tiek ir turiniu, tad pozityviai vertintinas įdirbis suformuoti informatyvią ataskaitos struktūrą, o taip pat ir atskirų ataskaitos dalių turinį. Sveikintina ir tai, kad kiekvienos tyrimų krypties pristatymas susietas ir su tam tikru apibendrinimu, kuris ataskaitos tekste pozicionuojamas kaip tam tikros krypties tyrimų išvados.

Pozityviu elementu laikytina tai, jog kiekviena tyrimų kryptis yra išskaidyta į būtinas dalis, kuriose *inter alia* vyksta ir atitinkamų tyrimų pristatymas. Kita vertus, dėmesys atkreiptinas į tai, kad vertinimo efektyvumo prasme internetinės nuorodos į nurodomus šaltinius būtų pateikiamos ne prieduose, o ataskaitos turinio atitinkamoje dalyje. Tas pats taikytina ir mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros darbų pristatymui, ir reikšmingiems tyrimų sklaidos aspektams. Kitaip tariant, visose pozicijose turėtų būti (jei tai įmanoma) daroma taip, kaip yra padaryta pristatant tyrimus žiniasklaidoje ir įgyvendinant kitą sklaidą (Tyrimų sklaida žiniasklaidoje • Paskelbtas tekstas portale teise.pro. Deimantė Rimkutė. Dirbtinis intelektas ir civilinė atsakomybė. Pasiikiama: <https://www.teise.pro/index.php/2021/05/09/d-rimkute-dirbtinis-intelektas-ir-civiline-atsakomybe/>). Žinoma, esant galimybei, turi būti daromos ir aktyvios nuorodos, kurios leidžia įsitikinti konkretaus rezultato buvimu ir įvertinti jo sąsają su Programa bei konkrečia tyrimo kryptimi. Taip būtų išvengta dabar esančios situacijos, kuomet Programos vykdymo rezultatų lygmenyje informacija yra dubliuojama: nurodoma ataskaitos turinyje ir jos prieduose.

Dėmesys atkreiptinas ir į tai, kad taip vadinamose sklaidos skiltyse taip pat reikėtų vengti informacijos pakartojimo. Kitaip tariant, informacija apie konkrečių tyrimų sklaidos atvejus turėtų būti pateikiama vieną kartą, kuomet nurodomas konkretus atitinkamos srities tyrimo sklaidos atvejis, vėliau pateikiama ji apibūdinanti informacija ir padaroma nuoroda į atitinkamą internetinį puslapį, kuriame yra dar platesnė, išsamesnė informacija. Taip būtų išvengiama informacijos dubliavimo bei klaidų, susijusių su nuorodų į kitus papildytos ataskaitos puslapius darymu.

Siekiant optimizuoti teikiamas ataskaitas, reikėtų vengti tos informacijos, kuri nesusijusi su Programos vykdytojų atliktais moksliniais tyrimais, nes, pvz., šiuo metu šalia Programos vykdytojų mokslinio įdirbio nurodomas ir tas, kuris priskirtinas kitiems mokslininkams, kaip antai ši kolektyvinė monografija: Limantė, A., Pūraitė-Andrikiienė, D. (eds) *Legal Protection of Vulnerable Groups in North-Eastern Europe: Trends and Perspectives*. Springer, 2022, ISBN 9783031069970. Jos turinio atskleidimas ir pristatymas atliktas ne tik tiek, kiek tai susiję su Programos vykdytojų įdirbiu, bet ir platesniu lygiu. Žinoma, siekiant sudominti skaitytoją monografija, galima ir reikia pristatyti visą įdirbį. Tačiau Programos įgyvendinimo prasme

svarbūs tik tie tyrimai, kuriuos atliko jos vykdytojai, o ne visas autorių kolektyvas. Juk būtent tik Programos vykdytojų moksliniai tyrimai yra ir bus vertinami visos Programos įgyvendinimo procese ir finalinėje šio proceso stadijoje. Dėl šios priežasties, pakaktų padaryti tai, kas ir yra tam tikroje apimtyje padaryta papildomos ataskaitos pagrindinėje dalyje, t. y. nurodyti, kad konkreti monografija (ar kitas kolektyvinis mokslinių tyrimų rinkinys) parašyta ir su kitais autoriais, kurių identifikavimas galėtų vykti darant nuorodą į atitinkamo mokslinio leidinio turinį, kuris turėtų būti pozicionuojamas šio leidinio viešinimui skirtame pranešime.

Atkreiptinas dėmesys į Programos vykdymo rezultatų vertinimą kokybine prasme. Programos vykdytojai šį vertinimą sieja su mokslinės produkcijos publikavimu prestižiniuose žurnaluose, leidyklose, dalyvavimu tarptautinėse konferencijose ir panašiai. Tačiau kokybinis mokslinės produkcijos vertinimas yra kitokio pjūvio klausimas. Apie tai jau buvo pasisakyta vertinant pirminę ataskaitą, akcentuojant tai, kad reikėtų plačiau atskleisti tai, kas nauja ir kokia apimtimi buvo nustatyta bei kuo parengtos publikacijos skiriasi jau nuo esamų mokslinių tyrimų. Šiuo klausimu, rengiant papildytą ataskaitą, šiek tiek pasistūmėtą į priekį, tačiau vis dar yra potencialas jį atliepti tinkamai, t. y. formalaus pobūdžio teiginių reikėtų atsisakyti, bei ganėtinai detaliai pristatyti visas naujoves, lyginant su buvusiu kitų tyrėjų įdirbiu. Kitu atveju, pvz., vien tokie pasisakymai, kad buvo publikuotas aukšto lygio mokslinis straipsnis vaikų teisių apsaugos baudžiamajame procese tema, kur autorės daro išvadą, kad toks vaikų pirminis susidūrimas su teisingumo sistema formuoja vaiko požiūrį (pasitikėjimą arba atmetimą) į valstybines institucijas ir atitinkamai tiesiogiai veikia tolesnių intervencijų veiksmingumą, nėra jokia naujovė.

Pozityviu papildytos ataskaitos aspektu laikytinas kiekvienos krypties tyrimų išvadų pateikimas. Tačiau ši ataskaitos dalis taip pat galėtų būti ir turėtų būti tobulinama teikiant baigiamąją Programos ataskaitą. Tyrimų išvados ir siūlymai turėtų būti aptarti naudojant ne bendro pobūdžio posakius, kurių detalizavimui tarsi reikėtų perskaityti visus atliktus tyrimus, o pateikiant kur kas gilesnius ir detalesnius apibendrinimus. Pavyzdžiui, papildytoje ataskaitoje nurodoma, kad „Norint pasiekti lygybę užimtumo srityje ir lygias galimybes, reikalingos subalansuotos priemonės, kurios sustiprintų (bet ne stigmatizuotų) šeiminius įsipareigojimus atliekančių asmenų padėtį“. Plačiau ši išvada neplėtojama - nepasisakoma, kokios gi tos priemonės ir kodėl būtent jos yra efektyviausios. Nepasisakoma ir dėl to, ar praeityje būta tokių atvejų, kuomet buvo bandoma atitinkamas priemonės diegti, kokie buvo rezultatai ir taip toliau. Kitaip tariant, turėtų būti išryškintas ir daromų išvadų naujumas. Pažymėtina ir tai, kad pastaroji pastaba susijusi iš esmės su *visomis* ataskaitoje pristatytomis išvadomis.

Programos vykdytojų dėmesys atkreiptinas ir į tai, kad jie turėtų kur kas daugiau pastangų telkti ties siekiu įtikinti tu, jog kiekviena jų pasirinkta ir patvirtinta tyrimų kryptis (tuo pačiu ir kiekvienos tyrimų krypties tyrimų potėmė) skirta nagrinėti tas problemas, kurios nebuvo nagrinėjamos. O jei konkrečios sritys buvo nagrinėjamos anksčiau, tuomet turėtų būti įtikinamai pateikiama tai, kuo gi Programos vykdytojų atlikti tyrimai skiriasi nuo esamų, kuo jie yra pranašesni. Ataskaitoje šis klausimas nėra tinkamai išvystytas.

Pozityviai vertintinas Programos vykdytojų siekis pristatyti jos vykdymo tolesnį planą. Kita vertus, tuo atveju, kai nurodoma, kad planuojama skirti dėmesį klausimams, kurie Programos vykdytojų buvo išskirti kaip nepakankamai išnagrinėti I ir II etapo metu bei kuriems skiriamas nepakankamas dėmesys Lietuvos moksle, turėtų būti pasisakoma plačiau.

I. Programos įgyvendinimo plano tarpiniame etape kiekybinis vertinimas

Rezultatų kiekybinė atitiktis vertinama dviem pjūviais: sukurta mokslinė produkcija bei mokslinių rezultatų sklaidos priemonės ir metodai.

1.1. Dėl mokslo produkcijos

Kaip matyti iš žemiau pateiktos lentelės, parengtos remiantis ataskaitos duomenimis, kiekybine prasme visais atvejais (išskyrus vieną atvejį, aptariamą žemiau) buvo pasiekti didesni rezultatai nei buvo suplanuoti:

Suplanuota	Parengta
Parengti monografijų/studijų/straipsnių rinkinių - 2 vnt.	2 kolektyvinės monografijos ir 2 mokslo studijos. Monografijos parengtos ne tik programos vykdytojų, bet kartu su kitais asmenimis.
Parengti tarptautinių publikacijų leidiniuose, įtrauktuose į tarptautiniu mastu pripažintas duomenų bazes (SCOPUS, IF), arba kaip skyrius knygoose, išleistose prestižinėse leidyklose - 4 vnt.	12 tarptautinių publikacijų leidiniuose, įtrauktuose į tarptautiniu mastu pripažintas duomenų bazes (SCOPUS, IF) ir 4 recenzuotų prestižinių leidyklų išleistų knygų skyriai (viršyta 12 vnt.).
2021-2023 m. parengti straipsnių Lietuvos ir užsienio mokslo spaudoje, kiekvieno apimtis ne mažesnė nei 0,5 a. l.; ne mažiau ¼ planuojamų straipsnių paskelbti užsienio mokslo periodikoje - 18 vnt.	10 mokslo straipsnių Lietuvos ir užsienio mokslo periodiniuose recenzuojamuose mokslo leidiniuose ir 3 recenzuotų knygų skyriai (trūksta 5 vnt.).

Atsižvelgiant į tai, kad gerokai viršyti tarptautinių prestižinių publikacijų rodikliai ir šiek tiek mažesni Lietuvos ir recenzuotų tarptautinių straipsnių rodikliai, laikytina, kad kiekybine prasme suplanuoti rodikliai pasiekti.

1.2. Dėl rezultatų mokslinės sklaidos

Programos numatomų rezultatų ir jų sklaidos suvestinėje (Programos 8 punktas) įvardyti trijų kategorijų sklaidos rezultatai:

Suplanuota	Parengta
2021-2023 m. surengti mokslines šalis / tarptautines konferencijas / seminarus, ne mažiau kaip 30 dalyvių - 1 vnt.	Surengta tarptautinė mokslinė konferencija (100 dalyvių) ir organizuotos dvi apskritojo stalo diskusijos (tarptautinė ir nacionalinė) Viso organizuoti 3 renginiai
2021-2023 m. perskaityti pranešimų Lietuvos ir užsienio mokslinėse konferencijose, seminaruose - 12 vnt.	Perskaityta 10 pranešimų tarptautinėse mokslo konferencijose/seminaruose ir 4 pranešimai nacionalinėse mokslo konferencijose/seminaruose (viršyta 2 vnt.).
2021-2023 m. pateikti kitų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtos darbų (mokslinės išvados ir rekomendacijos/pasiūlymai bei moksliniai teisės aktų komentarai, metodikos, sudaryti darbai ir panašiai - 6 vnt.	Pateikta: 10 vnt (viršyta 4 vnt.).

Iš aukščiau pateiktos lentelės akivaizdu, kad visi rezultatų sklaidos kiekybiniai rodikliai yra pasiekti ir net šiek tiek viršyti. Neabejotina, kad tinkamai yra įgyvendinamas siekis tyrimo rezultatus viešinti skaitant pranešimus tarptautinėse ir nacionalinėse konferencijose bei seminaruose. Gautų tyrimų rezultatų mokslinei sklaidai vykdytojai yra skyrę pakankamą dėmesį kiekybine prasme – skaityti 10 pranešimų tarptautinėse konferencijose ir 4 pranešimai nacionaliniuose renginiuose. Taip pat teikta 10 išvadų/nuomonių atskirais klausimais, ką taip pat galima iš dalies priskirti ir viešinimui.

Be jau aptartų sklaidos priemonių, remiantis Programos 9 punktu, buvo suplanuota rezultatų sklaida įvairiose žiniasklaidos ir kitose priemonėse, nedetalizuojant nei konkrečių instrumentų, nei skaičiaus. Pažymėtina, kad per vertinamąjį laikotarpį buvo padaryta 10 pranešimų žiniasklaidoje, iš kurių keturi anglų kalba, kas liudija apie platesnę nei nacionalinė rezultatų sklaidą.

II. Tarpinėje ataskaitoje pateiktų kokybinių rezultatų atitikties suplanuotai programai

Pagirtina, kad patikslinta ataskaita yra parengta pakankamai struktūriškai ir logiškai, nes joje gana konkrečiai ir aiškiai pristatoma kodėl vykdomi tyrimai pasirinktose srityse, kuo jie svarbūs visuomenei ir valstybei, kas yra nuveikta kiekvienoje iš temų, kokie moksliniai rezultatai gauti bei kur link judama toliau. Taip pat ties kiekviena tyrimų kryptimi pateikiamos šiame etape gautos tarpinės išvados. Gauti moksliniai rezultatai ir produkcija yra neabejotinai vertinga, manytina atitinka tarpiniams rezultatams keliamus reikalavimus.

Vykdomos Programos tikslas - tirti teisinius iššūkius, su kuriais susiduria moderni visuomenė kintant jau įsitvirtinusių asmens teisių turiniui bei atsirandant naujos kartos asmens teisėms ir pateikti pasiūlymus tolesnei teisinės sistemos raidai. Iš pateiktų tarpinių rezultatų matyti, kad tyrimai vykdomi šiomis kryptimis: pažeidžiamų asmenų grupių apsaugos tyrimai, tyrimai šeimos teisės srityje, konstitucinės teisės srities tyrimai bei dirbtinio intelekto naudojimo ir asmens teisių apsaugos skaitmenėjančioje visuomenėje tyrimai.

Programoje numatytas uždavinys - įvertinti kaip kinta žmogaus (asmens) teisių samprata ir jų turinys keičiantis visuomenės struktūrai, jos narių vaidmenų suvokimui, susiduriant su demografiniais ir kitais aktualiais iššūkiiais, bei kokio teisinio reguliavimo adaptacijos tai reikalauja kaip matyti iš ataskaitoje pateiktų duomenų tiriamas per dvi betarpiškai susijusias tyrimų kryptis: 1) asmens teisių apsaugą bei 2) žmogaus (asmens) teisių raidą XXI amžiuje.

2.1. Asmens teisių apsauga susiduriant su demografiniais ir kitais aktualiais iššūkiiais

Šioje kryptyje mokslininkai gilinasi į dvi svarbias temas: pažeidžiamų asmenų grupių apsaugos tyrimus bei tyrimus šeimos teisės srityje.

Pažeidžiamų asmenų grupių apsaugos tyrimuose reikšmingas kartu su kolegomis iš užsienio atliktas tyrimas apie šių asmenų teisinę padėtį Šiaurės Rytų Europos regione. Tiesa, būtų prasminga baigiamojoje ataskaitoje pagrįsti kodėl pasirinktas būtent šis regionas, kurio valstybės yra labai panašaus išsivystymo lygmens – atrodytų, kad palyginimas su visai kitais

regionais ir ypač skirtingomis valstybėmis (pvz. Skandinavijos ar senosiomis demokratinėmis valstybėmis) šį tyrimą praturtintų kitomis perspektyvomis. Pakankamai išplėtoti ir parengti reikšmingi moksliniai darbai (įskaitant mokslo studiją bei kolektyvinę monografiją) šiandiena aktualiomis pažeidžiamų grupių apsaugos darbo santykiuose (daugiausiai dėmesio skiriant moterų lygiateisiškumo klausimams) ir smurto lyties pagrindu klausimais.

Tyrimai apie pažeidžiamus asmenis baudžiamajame procese bent šiame etape yra fragmentuoti, nes bent kol kas žvelgiama tik iš vaikų perspektyvos, nors pirmiausiai matyt būtų svarbu bendrai pažvelgti kas priskirtina šiai kategorijai asmenų baudžiamajame procese, ypač kad aiškios sąvokos vis dar nėra ir ES lygmeniu.

Pateiktos tarpinės išvados nors savaime yra vertingos, tačiau jose nemažai bendro pobūdžio, savaime suprantamų dalykų, tokių kaip „susiduriama su iššūkiu užtikrinti pusiausvyrą visuomenėje, sukuriama palanki aplinka pažeidžiamoms grupėms“, „stiprinti įtraukimą, individualizuotą ir įgalintą nepilnamečių dalyvavimą“, „bene pagrindinis veiksnys, lemiantis daugumos kalinių pažeidžiamumą, yra kalinių kriminalinė subkultūra“, „beveik kiekvienoje visuomenėje narkotikus vartojantys asmenys yra ypač pažeidžiama ir stigmatizuojama socialinė grupė“ ir t.t. Tuo tarpu iš mokslininkų tikimasi konkrečių pasiūlymų ką ir kaip reikėtų kiekvienoje iš analizuojamų sričių spręsti prieš tai konkrečiau įvardijant problematinius momentus - ar ir kokių trūksta teisės aktų, ar yra netinkama praktika ir kt.

Pristatant tyrimų sklaidą dėl pažeidžiamų asmenų grupių, nurodomi (25 psl.) skaityti pranešimai konferencijose, seminaruose ir apskrito stalo diskusijose. Vėliau tarsi siekiama kelias žodžiais plačiau pristatyti konkrečius pranešimus. Tačiau ir šiuo atveju stokojama vienodumo ir nuoseklumo. Pranešimai pristatyti ne ta seka, kuria jie pateikti atitinkamoje lentelėje (25 psl.), kai kurie apibūdinami kiek plačiau, o kiti ne. Skirtingai, nei pirminėje ataskaitoje, konkrečiu atveju Moldovoje skaityti pranešimai priskirti prie apskrito stalo diskusijų formato. Tačiau papildytoje ataskaitoje susiduriama su prieštaringu šių pranešimų pristatymu. Štai papildytos ataskaitos 25 puslapyje nurodoma, kad daugiau informacijos apie 2023 m. gegužės 22 d. vykusį renginį pateikiama 64 puslapyje. Tačiau 64 psl. jokios su Moldovoje vykusiu renginiu informacijos nėra. Ji pateikiama tik 68 psl., nors čia pat daroma vėl ta pati nuoroda į 64 psl. Kitaip tariant, konkrečiu atveju stokojama dėmesingumo ir atidumo.

Pristatant pažeidžiamų asmenų grupių tyrimų sklaidą žiniasklaidoje, kaip ir pirminėje ataskaitoje nurodoma, kad 2021 m. paskelbtas tekstas portale teise.pro, kuris susijęs su Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolo Nr. 15 įsigaliojimu (Arnoldas Rutkauskas, Agnė Limantė, „Įsigaliojo EŽTK Protokolas Nr. 15 – keičiamas skundo EŽTT padavimo terminas, įtvirtinami kiti pakeitimai“. Pasiiekama: <https://www.teise.pro/index.php/2021/08/03/isigaliojo-eztk-protokolas-nr-15-keiciamas-skundo-eztk-padavimo-terminas-itvirtinami-kiti-pakeitimai/>). Pirminiame ataskaitos vertinime nurodyta, kad ši publikacija yra bendro pobūdžio ir visiškai neaišku, kodėl ji susieta išskirtinai su pažeidžiamų asmenų grupių tyrimais. Papildytoje ataskaitoje šiuo klausimu plačiau nepasisakyta, o tai reiškia, kad į ekspertų pastabą nebuvo atsižvelgta. Dėl šios priežasties, manytina, atitinkamas sklaidos punktas neturėtų būti vertinamas. Tas pats pasakytina ir apie tyrimų šeimos teisės srityje sklaidą, kuomet nurodomos skirtingomis kalbomis, bet tuo pačiu turiniu žiniasklaidoje pristatyti straipsniai apie Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimą, kuris susijęs su vienos įprastinės gyvenamosios vietos turėjimu. Konkrečiu atveju Programos vykdytojai turėtų pasirinkti tik vieną publikaciją (arba Rutkauskas, A. (2021). The

CJEU Rules that a Person May Only Have One Habitual Residence, arba Rutkauskas, A. (2021). ESTT sprendimu asmuo gali turėti tik vieną įprastinę gyvenamąją vietą) ir ją pristatyti, papildomai nurodant (naudojant ir interneto nuorodas), kad atitinkamas tekstas publikuotas ir kita kalba.

Tikrai prasmingi ir vertingi šviečiamojo pobūdžio leidiniai įvardyti 4.1.5 poskyryje (kuris turinyje kažkodėl neatvaizduotas) bei taikytos prasmingos ir diversifikuotos sklaidos priemonės.

Ne mažiau svarbūs ir reikšmingi tyrimai šeimos teisės srityje, ypačingai kad jie siejasi su šiandieninėje visuomenėje neišvengiamu ir tuo pačiu daug iššūkių keliančiu tarptautiniu elementu – mokslininkai pasirinko gilintis į Europos tarptautinės privatinės šeimos teisės apsektus, įskaitant porų turtinių santykių, paveldėjimo klausimus. Atlikti solidūs ir reikšmingi moksliniai tyrimai, publikuoti knygų skyriai tarptautiniu mastu pripažintose leidyklose, parengti moksliniai straipsniai, organizuota tarptautinė mokslinė konferencija, taikytos įvairios sklaidos priemonės. Šioje srityje kol kas nėra mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros darbų, kas reikšmingai praturtintų šią sritį, ypačingai kad tai viena iš praktiškai aktualių sričių mišrias santuokas sudarantiems asmenims ir jų artimiesiems ir šeimos nariams. Taip pat išsakytinai analogiškos pirmajam tyrimų grupei pastabos dėl teikiamų išvadų – baigiamojoje ataskaitoje siūlytina teikti konkretesnes išvadas bei pasiūlymus ką ir kodėl būtų galima atitinkama linkme valstybės lygmeniu nuveikti. Išvadose neturėtų būti savaimė žinomų dalykų tokių kaip „Laisvas asmenų judėjimas, galimybė dirbti bet kurioje ES šalyje yra ir galimybė, ir iššūkis ES piliečiams ir poroms“, „Tad galima tikėtis, kad ateityje esami dokumentai bus peržiūrėti arba priimti nauji, nes šeimos teisė Europoje vystosi kaip niekada sparčiai“, „Per pastaruosius kelis dešimtmečius padėtis pasikeitė, ir vis dažniau pasitaiko bylų su užsienio elementais. Todėl Lietuvos teismams šeimos bylose dažnai tenka spręsti sudėtingus ir nelengvus tarptautinės jurisdikcijos ir užsienio teisės taikymo klausimus“.

2.2. Žmogaus (asmens) teisių raida XXI amžiuje: besikeičiantis teisių turinys ir naujos kartos teisių formavimasis

Šios tyrimų krypties temos išplėtos šiek tiek silpniau, nors siejasi su visai visuomenei, valstybei svarbiais klausimais, tokiais kaip asmens duomenų apsauga skaitmenėjančioje visuomenėje, dirbtinio intelekto panaudojimo teisiniai aspektai ir kita. Šioje tyrimų kryptyje taip pat vystomos dvi temos.

Konstitucinės teisės srities tyrimai šiek tiek persidengia su pažeidžiamų asmenų grupių teisių tyrimais, tačiau mokslininkai pasirenka tirti šiek tiek kitus klausimus: čia išskirtinis dėmesys skiriamas konstitucinės justicijos vaidmeniui pažeidžiamų grupių kontekste, taip pat stiprinant Konstitucinio teismo vaidmenį žmogaus teisių apsaugos ir gynimo srityje gilinantis į neseniai įtvirtintą individualaus skundo institutą (A.Pūraitė - Andriekienė yra parengusi reikšmingus mokslo darbus – du skyrius tarptautinėse monografijose bei vieną straipsnį anglų kalba, ką liudija ataskaitos 4.3.1 dalis). M. Žalnieriūtė yra publikavusi tris mokslinius straipsnius anglų kalba šios temos potemėje *Viešųjų paslaugų skaitmenizavimo tyrimai žmogaus teisių apsaugos aspektu* (reikšmingas publikacijas yra pateikusi M. Žalnieriūtė), kas pripažintina reikšmingu moksliniu indėliu į pasirinktos tematikos tyrimus. Šioje tematikoje parengti trys mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros darbai (trys nuomonės, iš kurių tik

viena publikuota) bei skaityti du pranešimai. Siūlytina likusiu laikotarpiu skirti didesnę dėmesį sklaidos priemonėms.

Pažymėtina, kad ir šios tyrimų krypties tyrimo išvados gana abstrakčios, neretai apsiriboja bendro pobūdžio mažai informatyviais teiginiais, pvz., „Baltijos šalių ir Lenkijos konstitucinės justicijos institucijos suformulavo plačią oficialią konstitucinę doktriną įvairiais klausimais, susijusiais su žmogaus teisių ir laisvių bei pažeidžiamų grupių teisių apsauga.“, „Nors GovTech iniciatyvos suteikia perspektyvą pagerinti valdžios sektoriaus paslaugas, kartu jos kelia nuogąstavimų dėl žmogaus teisių. Didelį susirūpinimą kelia platus asmens duomenų rinkimas ir galimas jų neteisėtas naudojimas.“ Rekomenduojama išvadas formuluoti konstruktyviai, vengiant bendro pobūdžio, abstrakčių ir neinformatyvių teiginių.

„Dirbtinio intelekto naudojimo ir asmens teisių apsaugos skaitmenėjančioje visuomenėje tyrimai“ temoje gilinamasi į šiandieninei visuomenei aktualias potemes, tokias kaip asmens teisių apsaugos skaitmenėjančioje visuomenėje tyrimai ir dirbtinio intelekto panaudojimo visuomenės saugumui užtikrinti tyrimai bei dirbtinio intelekto priemonių darnaus vystymo tyrimai, kur taip pat atlikti reikšmingi moksliniai ir sklaidos darbai - parengta viena mokslo studija, knygos skyrius ir keletas mokslinių straipsnių žurnaluose, įtrauktuose į Scopus duomenų bazes.

Papildomai buvo inicijuoti du mokslininkų grupių projektai, susiję su dirbtinio intelekto aspektais – veido atpažinimo technologijų klausimai bei dirbtinis intelektas teismuose, kuomet programos vykdytojai teisinasi dėl sumažėjusios šios krypties tyrimų apimties. Matyt su šiuo argumentu nebūtų galima sutikti, nes tai kitą finansavimą gavę projektai, o Programos etapai ir finansavimas matyt dėl naujų projektų nesumažėjo. Be to, dirbtinio intelekto klausimų spektras labai platus, tai ES aktualija, kuriai būdinga pastovi dinamika, dėl ko siūlytina šiai tematikai skirti didesnę dėmesį per likusį Programos vykdymo laikotarpį.

Per ataskaitinį laikotarpį šioje srityje parengti keturi mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros darbai, vienas pranešimas bei vienas viešinimas. Siūloma stiprinti ir šios srities sklaidą.

Teikiamas analogiškas pastebėjimas dėl teikiamų išvadų - rekomenduojama vengti bendro pobūdžio teiginių, tokių kaip „Dirbtinis intelektas yra vienas svarbiausių pastarųjų metų technologinių sprendimų, leidžiančių žmonijai iš esmės keisti įprastus darbo rutinas, spartinti gamybą, gyventojų aptarnavimą, viešųjų paslaugų teikimą, optimizuoti viešąjį ir privatų gyvenimą. Sparti dirbtinio intelekto technologijų plėtra rodo, kad dirbtinio intelekto kūrimas ir naudojimas nuolat kinta, kuriami ir praktikoje naudojami nauji modeliai, dirbtinis intelektas bus pritaikomas vis įvairesnėse srityse.“, „Nepaisant dirbtinio intelekto pažangos teikiamos naudos, šių sistemų naudojimas turi ir šalutinį poveikį – kelia įvairaus pobūdžio ir įvairios prigimties grėsmių tiek tam tikroms visuomenės grupėms, tiek individualiems asmenims. Ypač tai pasakytina apie tokius atvejus, kai dirbtinis intelektas pats generuoja sprendimus ir išvadas tik iš duomenų, be jokių žmogaus teikiamų instrukcijų.“, „Dirbtinio intelekto integravimas užtikrinant viešąjį saugumą taikomas vis plačiau, tačiau jo platus taikymas viešajam stebėjimui kelia didelį susirūpinimą“.

Atsižvelgiant į aptartus kiekybinius ir kokybinius Programos tarpinius rezultatus siūloma tarpinę ataskaitą tvirtinti, kadangi kiekybine prasme suplanuoti rezultatai yra pasiekti ir viršyti, kokybine prasme visose tyrimo tematikose tam tikri reikšmingi moksliniai rezultatai publikacijų, konferencijų ir kitomis sklaidos priemonėmis taip pat yra pasiekti.

Teikiamos šios rekomendacijos:

- ataskaita turėtų būti rašoma aiškiai struktūrizuotai, vengiant pasikartojimų ir maksimaliai išsamiai;
- galutinėje ataskaitoje rekomenduojama ypatingai stiprinti išvadų dalį (vengiant abstrakčių, bendro pobūdžio ar visiems žinomų teiginių);
- pateikti konkrečias, sistemines mokslines kiekvienos iš potemių išvadas;
- pateikti konkrečius pasiūlymus/rekomendacijas/gaires;
- šeimos teisės tyrimų tematikoje siūlytina parengi mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros darbų;
- siūloma sustiprinti žmogaus (asmens) teisių raidos tyrimų kryptį (ypatingai dirbtinio intelekto tematikoje) įskaitant ir didesnę šios srities rezultatų sklaidą.

Ekspertų komisijos vadovas